

נאר של נייר

הטריפ התנכ"י של ראובן קריץ ★ „החשבון והנפש“

הגזעני של חנוך ברטוב ★ הפרופסור המשחית שירת עצמו ★

מגיפה חבלנית במלונות ישראל? ★ עולם החוויות של יהונתן גפן

מקור

עוזאי

אחת לשנתיים מגיע אלי בדואר רומן מאת מחבר אלמוני בשם ריקי קלר. בי 1977 היה זה קונצרטו לנער צורם ותיזמורת. ב-1978 דופקים. בי 1979 שטים פשוטים ו-1981 בשדרות השקיעה. השנה, כמה שבועות לפני פתיחת שבוע הספר העברי, הגיע הספר החמישי של ריקי קלר, תחת הכותרת עוזאי.

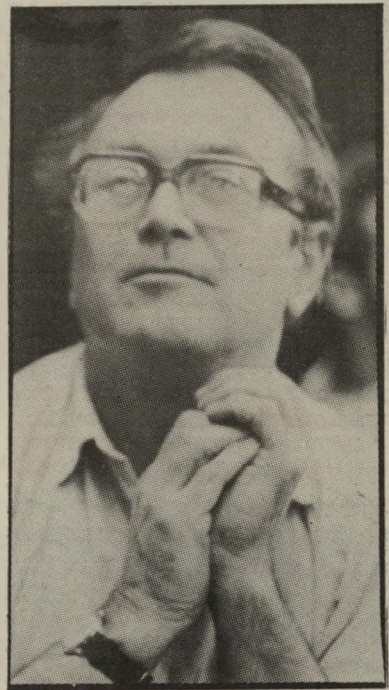
אולי כאן המקום לציין, כי ריקי קלר הוא שיהעט של הסופר והמבקר ראובן קריץ. בשנות החמישים וראשית השישים היה ראובן קריץ במקום הראשון של רשימת רבייהמכר כסיפורת העברית. היתה זו סידרה של ספרים לגיליההתבגרות, שהורפסה במהירות רבות. הכולטים כספרים אלה היו בוקר חדש, שנים של תכלת, חטאות נעורים, אלון ועירית, נפנוף של מיטפחת ועוד כמה ספרים.

ראובן קריץ, העדיף בשלב מסויים של הקריירה הספרותית שלו ליהפך לחוקר ספרות. יכול סיפרי המחקר שלו לא היה מבורך פחות מהרומנים שלו, ובניהם: על מיבנה הסיפור מאחורי הגדר, על שירת רחל, איך לנתח יצירת ספרות, המור והאש בשסיפור המזור, תבניות הסיפור והחשוב מכולם. הסיפורת של דוד המאבק לעצמאות, שבינתיים ראה אור רק חלקו הראשון.

איישם במחצית שנות השבעים, החליט מן

ריקי קלר - עוזאי; הוצאת גת, ת"ד 93489 תל-אביב; 340 עמודים (כריכה רכה). ** כל הספרים המצוינים בשם ראובן קריץ ראו אור בהוצאת פורה, ניתן לרכושם בכתובת ההוצאה: סימטת אורן 4, קריית מוצקין, מיקוד 26377.

הסתם ראובן קריץ להתפצל מבחינה יצירתית לשתי רמות, לראובן קריץ חוקר הספרות ולריקי קלר, מחברם של רומנים לצעירים. ארבעת הרומנים הראשונים של קלר/קריץ הם תופעה מדהימה וחסרתתקדים בסיפורת הישראלית. ברומנים אלה קיים נסיון לשונני תיאורי להתמודד עם עולמו, בעיותיו ותהליך

סופר-חוקר קלר/קריץ על האצולה היומרתית

התבגרותו של דוד צעיר במדינה. ברומנים אלה מוכיח קלר/קריץ את כישורו הספרותי, מעל ומעבר למוצע המגריברטובי-שמירי-שחמי, תוך שהוא פורס עולם חווייתי אמין על הקורא ובלתיאמין על ביקורת הספרות, שעשתה כל שביכולתה להתעלם מארבעת הרומנים הראשונים של קלר/קריץ.

למרות מחירם הזול של ספרים אלה, הם לא זכו למעגלי הקריאה המגיעים להם, כנראה בשל קשר השתיקה שהטילה עליהם הביקורת. סיפור החמישי של קלר/קריץ מוגדר בירי מחברו כמילים: סיפור מישחק וסיפור הרפתקה דחנית נפשית. הוא סיפור כמה נשמות תועות שמבקשות, כמו שאומרים, את תיקונן, הוא סיפור שיש בו אמת ויש בו דימוין... וכל אלה, אמת המה.

מעבר להגדרה של קלר/קריץ, מהווה הרומן עוזאי ניסיון איכותי חסרתקדים בכתיבת רומן בעל רקע תנ"כי, תוך שהוא מתעלה עשרת מונים על מלך בשר ודם וכיבשת הרש של משה על שמי, אשר מסיבות לא ברורות, זכו להדר ביקורתי שלא היו ראויים לו.

כמוטו לעוזאי מביא קלר/קריץ את המיסגרת התנכית של סיפורו: ליקחו כל עם יהודה את עזויה והוא בן שש עשרה ומליכו אותו החמישים ושתיים שנה מלך בירושלים ושם אמו יבוליה ויבן מיגדלים בירושלים ויחזקם ויחצובם בבורות רבים כי מיקנה רב היה לו כי אהב אדמה היה והצרעת זרחה במיצחו וישב בבית החוששית (ויברי הימים ב' ב').

הציר המקשר והמוכיל של עוזאי הוא סיפורה של סטורנטית צעירה לתנ"ך (האויניברסיטה די זנוחה. אני יוצאת מן הספרייה (בדקתי מה אומרים כמה משרשים על הסתירות שבין ספר מלכים וספר דברי הימים) ונעצרת כמו הלומה...). המספרת פוגשת בתת-האוטובוס, ליד האוניברסיטה, בחור המהמם ריקודיעם עצבני על מגדלים בירושלים, ומתין מבין שינוי

למראה כלב, המתקרב לתחנה: לא מצורעני; המספרת והבחור נקשרים בקשר מזור (אמורתי, שיוכל להשאיר לי סיתקה מקופלת על לוח המודעות של החוג לתנ"ך, ואז כבר אתקשר איתו...).

המספרת, בת 22, מתגוררת עם אמה האלמנה אשר רוצה להיות סכתא, ומגדלת בסלון עציץ של מאריחואנה. המספרת אינה אשה בשלה (כשבטעם הראשונה שכבתי עם בחור, הסכמתי להוריד את הכל - חוץ מן הגופיה...).

אותו בחור מזור, גרעון קניגסמן (איש המלך - בתרגום) מציע למספרת לבקר עימו בירושלים: נבקר מקומות, נניח כמו... ברמת רחל, נגיד, ובשטח גזי המפורסם, אבל גם במעיין השילוח, בגיא בן הינום, ניגע פה ושם באבן או בסלע, בכף היד או בלח, אם אפשר, וגם במזיאון ישראל, אם תהיה הזדמנות... גרעון מכנה עצמו „גזר“.

המספרת וגרעון יוצאים להרפתקה המזורה בארצות התנ"ך, עם שכירות חוזרות וקבועות להווה העכשווי. עיקרו של עוזאי הוא מסע ספרותי מרתק אל נככי העבר, בירושלים של פעם, מסע שקלר/קריץ מוליך בו את הקורא בדרך פלאות. בתיאורי הפרווה של קלר/קריץ ישנן השלכות מרתקות למציאות העכשווית, בנוסח שלי: התפנו אז הרבה בתים בירושלים, ונסתרה בעיית הדיור לאצולה היורמית, החרשה, שהשגשה עתה לעורה היוזמי ולרכושה...).

קלר/קריץ מצליח לעבור בכבוד את „מילכוד המלכות“ של התקופה התנכית שבה עוסק סיפורו: לא, גידוי, עתליה לא נפלה מכל מלכה מיורדות עתיקה, כי נפלה למישבב כמו בולן, כמו מלכת ובתולה השמיים ענת, וכן נהגה גם אהובת כל האלים ורוב הגיבורים, וכך נהגה גם אימה. שזאיה ידברו על זנוני איזבל, אבל אל תישבש שזנונים אלה ניזנונו או ניזנו בזבל

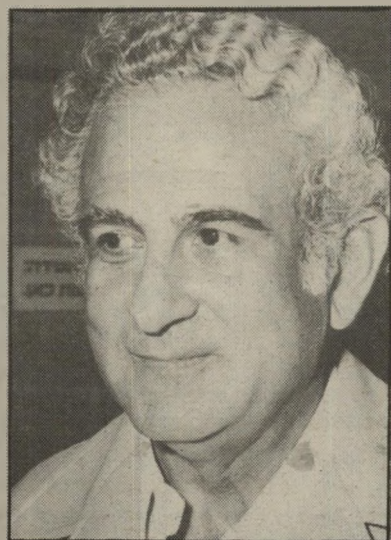
הברטוב, הרע והמכווער (ב)

שעל לחייהם ששה זקרב-שבוע. יורד מן הלחיים השקיעות בדיציים העמוקים משני עברי סי האפור והיבש, מתפשט ומגיע עד לשורשי ארזני ועד לעורם הפרוע. פרצוף שאינך רוצה להתקרב אליו כדי חמישה מטרים, חשב משה. על עורפו של זה צוואר, שרובדים שחורים מעלימים את צבעו המקורי... תיאור זה, שהוא בעל נימה גזענית מאיכות שמוטב לא להשוותה ושל ארץ שעדיף לא להזכירה, מעיד על מטרתו כתיבתו של חנוך ברטוב, היוצא ברשימתו זהירות דגל שחור ומתחסד לפני קהיליית קוראי מעריב.

לוא היה בחנוך ברטוב מעט מהחומר שממנו קוצרו „אנשי רוח“ שאינם מתביישים בחזות פניהם, היה מתייחס לציטוטיו של נחום מנחם ואומר משהו כנוסח: שגיתי, סעיתי, פליטת קולמוס. אבל בתרגילים האפולוגטיים שלו, שבמהלכם הוא מנסה להצדיק את כתיבתו, נוהג ברטוב מינהג של פימה עלי כסל, מינהג המצדיק את הכינוי שרובק בו בעולם הסיפורת הישראלית: הברטוב, הרע והמכווער.

ברשימתו זהירות דגל שחור מוכיח חנוך ברטוב, כי אם יגרדו מעליו את ציפוי המילים, יחשפו את ההוכחה לרברבים שהטיח בו נחום מנחם. הערה אחרונה: כאשר לטענתו של חנוך ברטוב, שנחום מנחם. שאב את הדיבה העלובה הזאת, משבועון שעל כך פרנסתו, מרשימה של מי שזדה לחסידות...: כתב שורות אלה נכון להתדין על נושא זה זה כרסוב בערכאות, ולהוכיח, כי אין זו „דיבה“, ושכתיבתו של חנוך ברטוב, באותה תקופה, מחזיקה סממנים גסים ביותר של גיוענות, מהסוג שלא היה מבייש את מחברי חוקי הגזע בנירנברג.

הגומת המזדהים, וריתת שהם סולפים, הבצלום והשומים, רחקו מפניהם כל שירת של אוריר צח. משה עצר את נשימתו ודיכא את רגש הבחילה שנתקף... בהמשך תיאור של האוריינט אכספרס כותב ברטוב: „לא מביר אותי אמר הרצוני. מכל הוויתר לא ראה משה אלא פנים שחורים,“

סופר ברטוב פימה עלי כסל ספרותי

שכותב נדחם מנחם (עמ' 43). שאלתי הקטנה היתה: קראת את ספרי מנחם: כמובן. אמרתי לו שם ואני יודע על כך באן, שלא זו בלבד שלא קרא, שכן אילו קרא, היה יודע שכתבת את הדיבה הגמור. אלא ידוע לי מניין שאב את פרנסתו, מרשימה של מי שזדה לחסידות... הקורא כבר גילה מן הסתם, כי כותב שורות אלה הוא מחברה של „רשימה של מי שזדה לחסידות“ וכן שהדברים נתפרסמו כשבועון שעל כך פרנסתו. ברטוב מכוח מאמרו לרשימה שראתה אור כמרוך זה תחת הכותרת הברטוב, הרע והמכווער (העולם הזה 2051, באותה רשימה מצוי קטע מתוך החשבון והנפש מאת חנוך ברטוב, אך לא אותו קטע שצוטט לנוחיותם של קוראי מעריב, ואכזא קטע זה כאן: ואתה לך נהל מדינה התורה ברוך תנעת יאוש בידו האדומה - אני לא יודע לאן נגיע: מצד אחד סטורנטים שחושבים שעל הבל הם צריכים להחליט בעצמם ומצד אחד מארקונים מסריחים.

איך אתה מעז לדיבר על יוצאי צפון אפריקה, נתרנת האב, על אנשים שאתה מסקדם? אבא, כל הבבד לרגש הציוני שלך, אמר נעמן, אבל אינני יודע מה הית אומר אילו ניתן לך לנהל גדר של ברנשים באלה. לא טוב, לא טוב, נאנח האב... גיבורו של ברטוב עובר עוד חוויה, בעלת נימה גזענית עמוקה, אולי העמוקה ביותר שתוארה עד כה בסיפורת הישראלית, והוא מתאר את נוסעי של קוראטובוס, שהמחבר מנחה אוריינט אכספרס, וכך כתב ברטוב: „אם נותר בחללו של האוטובוס מקום מעט פני מבני-האדם, באו קולותיהם הצוחניים של הנסעים וזיעת

חולעי תרבות

תחת הכותרת זהירות דגל שחור הביא העיתונאי והמחבר חנוך ברטוב מסה בעלת מגוון גזעני מתחסד, שדומה לה לא נראתה כסיפור ובעיתונות הישראלית זה עידנים. הרגל השחור של ברטוב הונף כמדורו הפרט חקטן כמעריב (5 באוגוסט 1983), כהכרזת מילחמת-חרמה על סיפור של נחום מנחם מתחיים ואפליה עדתית בישראל וספר שלא ראיתי, ולכן אמצע מלהתייחס אליו).

ברשימת-הרומה חוסף ברטוב שניים-שלושה אידיויקים היסטוריים המופיעים כסיפור של נחום מנחם. בעמודים 107 ו-183, ובעזרתם הוא מוכיח את „אייכות“ המוחלט של המחקר כולו ולפי קריטריון מוגבל זה, ראויים כל סיפרי חנוך ברטוב לביטול מחלט, שהרי מהשגיאות הקטנות והגדולות שבהם, ניתן לחבר רומן עניכרט, מעין טרגדיה של טעות, שעליה יהיה חנוך ברטוב, גם אם שתלע מספר שחיבר ברטוב כעט להשכיר, על רמטכ"ל מילחמת יוסהכיפורים רכי אלון דויד אלעזר).

ומדוע הטריח עצמו ברטוב לצאת למילחמת-חרמה בסיפור של נחום מנחם? ברטוב אינו מסתיר את הסיבה. וכותבו: „בכך: בין הסופרים השותפים ליצירת; והספריאטיים המיוזחי, זה המציג את היהודי המזרחי כ:חשבל, מנפג, טעון טיפוח - הברה מבובדת, הבוללת את חברי משה שמיר, את יהושע בריהפף ואת חיים הזז - מנחה המחבר גם אותי, הוא מצטט הצרפסוק מסיפרי „החשבון, מנפג, טעון טיפוח - הברה שלרשים ענה - כדי לומר, שגם מתוכו נודף ריח של גזענות... תיאור מדויק של נחוץ מזרחי לעומת, החוסן המערבי עלפי תורת הגזע שעוד נודף בה בה בהמשך הדברים כפי